

Γιατί η νέα γενιά Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα χάνει στη γλώσσα της;*

Νίκος Γογωνάς**

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 και μετά, ένας μεγάλος αριθμός Αλβανών μεταναστών ήρθε στην Ελλάδα κυρίως εξαιτίας της πτώσης του σοσιαλιστικού καθεστώτος στην Αλβανία. Σήμερα υπάρχουν περίπου 600.000 Αλβανοί μετανάστες στην Ελλάδα (Barjaba και King, 2005) από τους οποίους περίπου οι μισοί έχουν νομιμοποιηθεί. Ο αριθμός των μαθητών αλβανικής καταγωγής που φοιτά στην ελληνική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι εντυπωσιακός. Οι Αλβανοί μαθητές αποτελούν το υψηλότερο ποσοστό αλλοδαπών μαθητών/τριών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ενώ το 1995 ο αριθμός των Αλβανών μαθητών/τριών ήταν 8.935 (επί συνόλου 14.015 αλλοδαπών μαθητών, Δαμανάκης, 1997), το 2003 ο αριθμός τους είχε φτάσει στους 69.880 μαθητές (επί συνόλου 96.526 αλλοδαπών μαθητών, ΙΤΟΔΕ 2004). Όσον αφορά στην κατανομή των Αλβανών μαθητών στη χώρα, σύμφωνα με τις ίδιες πηγές η πλειονότητα ζει στην Αττική (50,3%) και στη Θεσσαλονίκη (10,7%).

Πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα σχετικά με τις γλωσσικές πρακτικές Αλβανών μαθητών φανερώνει ότι χαρακτηρίζονται από χαμηλή γλωσσική ικανότητα στα αλβανικά και περιορισμένη χρήση αυτής της γλώσσας (Gogonas 2009). Για παράδειγμα, τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου αυτοαξιολόγησης στα αλβανικά και στα ελληνικά που δόθηκε σε 70 Αλβανούς μαθητές δηλώνουν μία γενική κυριαρχία των ελληνικών έναντι των αλβανικών. Επιπλέον, η πιο σημαντική διαφορά στις δεξιότητες των Αλβανών μαθητών στις δύο γλώσσες αφορά στον γραμματισμό. Έτσι, ενώ σχεδόν όλοι οι μαθητές (99%) αναφέρουν ότι έχουν αρκετά ή πολύ καλή αναγνωστική ικανότητα στα ελληνικά, μόνο οι μισοί αναφέρουν αντίστοιχη ικανότητα στα αλβανικά. Η διαφορά είναι μεγαλύτερη στη δεξιότητα της παραγωγής γραπτού λόγου: 98,5% αναφέρουν ότι γράφουν στα ελληνικά αρκετά ή πολύ καλά, ενώ μόνο 32,8% μπορούν να κάνουν το ίδιο στα αλβανικά.

Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις, ακόμα και όταν οι Αλβανοί μαθητές έχουν γνώση της εθνικής τους γλώσσας, προσπαθούν να 'υποτιμήσουν' τη γνώση αυτή και δηλώνουν ότι γνωρίζουν αλβανικά 'ελάχιστα' ή 'καθόλου'. Το παρακάτω απόσπασμα από μία συνέντευξη με μία Αλβανίδα μητέρα αποτυπώνει την τάση ορισμένων παιδιών να αποστασιοποιούνται από την αλβανική γλώσσα:

Όταν η μικρή μου κόρη πήγαινε στον παιδικό σταθμό, μια μέρα ήρθε στο σπίτι πολύ στενοχωρημένη. Σε κάποια στιγμή η μεγάλη μου κόρη της μίλησε στα αλβανικά. Τότε η μικρή θύμωσε πολύ και της έβαλε τις φωνές λέγοντας: 'Μη μου μιλάς αλβανικά. Δεν

* Αυτό το άρθρο αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου που πρόκειται να δημοσιευθεί στο περιοδικό *Perpjekja*.

** Ο Νίκος Γογωνάς είναι διδάκτορας γλωσσολογίας από το Παν/μιο του Sussex και ασχολείται με θέματα διγλωσσίας και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Δίδαξε αρκετά χρόνια σε Διαπολιτισμικό Γυμνάσιο. Επίσης, έχει διδάξει "Διαπολιτισμική Εκπαίδευση" στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και "Διγλωσσία και Εκπαίδευση" στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. (nikgog@hotmail.com)

καταλαβαίνω αλβανικά! Δεν μπορείς να το καταλάβεις αυτό;’ Το κορίτσι ντρεπόταν για τη γλώσσα της γιατί είχε νιώσει ρατσιστική ατμόσφαιρα στο σχολείο (Σονίλα, 40)*

Το 'κύρος' των Αλβανών μεταναστών/τριών στην Ελλάδα

Πολλοί ερευνητές της γλωσσικής διατήρησης και της γλωσσικής μεταστροφής υποστηρίζουν ότι το κοινωνικοοικονομικό κύρος μίας ομάδας παίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της γλώσσας. Οι Αλβανοί αποτελούν την πολυπληθέστερη μεταναστευτική ομάδα στην Ελλάδα, γεγονός που έχει συμβάλει στις αρνητικές στάσεις της ευρύτερης κοινωνίας απέναντί τους. Η ελληνική αντίδραση στη μετανάστευση περισσότερων από μισό εκατομμύριο Αλβανών από το 1990 έχει κατασκευαστεί σε μεγάλο βαθμό από τα ΜΜΕ. Αυτά έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση αρνητικών εικόνων για την Αλβανία και τους Αλβανούς. Αν και στην αρχή έτυχαν καλής υποδοχής, πολύ γρήγορα δημιουργήθηκε μία σειρά αρνητικών στερεοτύπων για τους Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα. Οι παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν και να διαμορφώνουν αυτή τη δαιμονοποίηση των Αλβανών έχουν να κάνουν με τη μαζική τους παρουσία στην Ελλάδα (που φαντάζει ακόμα μεγαλύτερη λόγω της έλλειψης άλλων αντιστοίχως πολυπληθών εθνοτικών ομάδων), και με την ανταγωνιστική ιστορία των ελληνο-αλβανικών σχέσεων κατά τη διάρκεια και ύστερα από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι Karllani & Mai (2005) προσθέτουν άλλη μία διάσταση: τρία επικαλυπτόμενα μοτίβα προβάλλουν μέσα από τον τρόπο που τα ελληνικά ΜΜΕ έχουν παρουσιάσει τους Αλβανούς μετανάστες: (α) εγκληματίες "από τη φύση τους", (β) καταδικασμένοι από τη μοίρα τους να είναι φτωχοί και καθυστερημένοι και (γ) 'κατακτητές και εχθροί' λόγω της εθνικότητας και της θρησκείας τους.

Σύμφωνα με τους ίδιους συγγραφείς, οι Αλβανοί αντιμετωπίστηκαν ως "οι άλλοι" γιατί θύμισαν στους Έλληνες το όχι και τόσο μακρινό δικό τους παρελθόν φτώχειας, αυταρχικών καθεστώτων και ξενιτιάς. Η ελληνική αντίδραση απέναντι στην αλβανική μετανάστευση όμως έγινε ακόμα πιο σύνθετη λόγω της παρουσίας, ανάμεσα στους μετανάστες, μεγάλου αριθμού εθνοτικά Ελλήνων της Αλβανίας οι οποίοι όμως τυγχάνουν καλύτερης μεταχείρισης από τους 'άλλους', τους 'πραγματικούς' Αλβανούς τόσο όσον αφορά τα δικαιώματά τους στην Ελλάδα (τους δόθηκε αυτόματα βίζα και άδεια εργασίας) όσο και αναφορικά με τις στάσεις του ελληνικού πληθυσμού απέναντί τους. Η τυπική εικόνα για τους Αλβανούς στην Ελλάδα είναι ότι πρόκειται για ανθρώπους 'πονηρούς', 'πρωτόγονους', 'χωρίς εμπιστοσύνη', 'επικίνδυνους' και 'εγκληματίες' (Lazaridis & Wickens, 1999: 648). Η αλβανική εγκληματικότητα έχει 'παίξει' από τα ελληνικά ΜΜΕ σε τέτοιο βαθμό ώστε να επηρεάσει καθοριστικά την κοινή γνώμη.

Οι παραπάνω στερεοτυπικές ταυτίσεις οδήγησαν πολλούς Αλβανούς μετανάστες να καταφύγουν σε ορισμένες στρατηγικές που θα τους βοηθούσαν από τη μία να αποφύγουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και από την άλλη να οικοδομήσουν σχέσεις εμπιστοσύνης με την κοινωνία υποδοχής (Mai & Schwandner-Sievers, 2003). Οι βαφτίσεις και οι αλλαγές των ονομάτων είναι δύο παραδείγματα τέτοιων στρατηγικών (Hart, 1999, Hatziprokopiou, 2003). Οι πρακτικές της αλλαγής του ονόματος και της απόκρυψης της θρησκευτικής ταυτότητας, εκτός από στρατηγικές 'επιβίωσης' για τους Αλβανούς στην Ελλάδα, κάνουν πιο δύσκολη τη διάκριση ανάμεσα στην αλβανική και στην ελληνι-

* Όλα τα ονόματα των Αλβανών γονέων είναι ψευδή.

κή ταυτότητα (Pratsinakis, 2005). Παραδείγματος χάριν, ένας Αλβανός με ορθόδοξο όνομα που μιλάει καλά ελληνικά μπορεί να 'περάσει' ως εθνοτικά Έλληνας (ομογενής) ούτως ώστε να τύχει της προνομιακής μεταχείρισης που έχουν και οι ομογενείς εξ Αλβανίας στην Ελλάδα.

Σε αυτό το μέρος του άρθρου παρουσιάστηκε το κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο που έχει καθορίσει τις γλωσσικές πρακτικές των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα καθώς και τις στάσεις τους απέναντι στη χρήση και στη διατήρηση της εθνοτικής γλώσσας. Αυτό το θέμα αναλύεται περαιτέρω παρακάτω.

Στάσεις και πρωτοβουλίες Αλβανών γονέων απέναντι στη διατήρηση της γλώσσας

Από τις συνεντεύξεις μου με Αλβανούς γονείς προκύπτει ότι έχουν θετικές στάσεις απέναντι στη διατήρηση της αλβανικής γλώσσας από τα παιδιά τους. Η πλειονότητα των Αλβανών γονέων επικαλείται ως βασικό λόγο διατήρησης την εκπαιδευτική αξία της γλώσσας. Ορισμένοι γονείς επιθυμούν τη διατήρηση για λόγους επαναπατρισμού ενώ μία μικρότερη ομάδα αναφέρει λόγους εθνικής ταυτότητας. Τα παρακάτω αποσπάσματα είναι χαρακτηριστικά:

Τα παιδιά μου θα πρέπει να ξέρουν αλβανικά γιατί όσο περισσότερες γλώσσες ξέρει κάποιος, τόσο το καλύτερο. Τα αλβανικά είναι μία γλώσσα παραπάνω (Γιάννης, 47)

Ο λόγος για τον οποίο θέλουμε τα παιδιά μας να ξέρουν αλβανικά είναι πρακτικός. Κάποια στιγμή ονειρευόμαστε να επιστρέψουμε στην πατρίδα μας (Γκαζμέντ, 43).

Ο λόγος για τον οποίο θέλω τα παιδιά μου να ξέρουν αλβανικά δεν έχει να κάνει με την επιστροφή τους στην Αλβανία κάποτε. Απλώς θα πρέπει να ξέρουν τη μητρική τους γλώσσα. Δεν θέλουμε να ξεχάσουν τη μητρική μας γλώσσα, τις ρίζες μας. Έχω μάθει τα παιδιά μου να είναι περήφανα για την καταγωγή τους και να μην ντρέπονται που είναι Αλβανοί (Μιράντα, 38).

Ωστόσο, όπως θα δούμε παρακάτω, παρά τις θετικές στάσεις που εκφράζουν απέναντι στη διατήρηση των αλβανικών, οι γονείς δεν παίρνουν επαρκή μέτρα έτσι ώστε να συμβάλουν σε αυτήν.

Πρωτοβουλίες αλβανικών οικογενειών στην Αθήνα για τη διατήρηση της εθνοτικής γλώσσας

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από 70 Αλβανούς μαθητές/τριες δείχνουν ότι μόνο στο 30% των οικογενειών οι γονείς επικοινωνούν με τα παιδιά περισσότερο ή μόνο στα αλβανικά. Παρακάτω ερευνούμε μερικούς από τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει αυτό. Σαφώς, ένας από αυτούς τους λόγους σχετίζεται με την ικανότητα των Αλβανών γονέων στην ελληνική γλώσσα. Οι Αλβανοί μετανάστες στην Ελλάδα φημίζονται για την ταχύτητα με την οποία μαθαίνουν τα ελληνικά, κυρίως για να πετύχουν γρήγορη κοινωνικο-οικονομική ένταξη στην ελληνική κοινωνία. Πέρα από την ανάγκη τους να μιλούν καλά ελληνικά ούτως ώστε να περνάνε 'απαρατήρητοι' και έτσι να αποφύγουν τις διακρίσεις, ένας επιπλέον λόγος είναι η επιθυμία τους να δημιουργήσουν κοινωνικούς δεσμούς με τον ντόπιο πληθυσμό. Μερικά παραδείγματα τέτοιων δεσμών μεταξύ Αλβανών μεταναστών και Ελλήνων εργοδοτών βρίσκονται στα ακόλουθα αποσπάσματα συνεντεύξεων με γονείς:

Η γυναίκα μου καθάριζε στο σπίτι αυτής της γυναίκας η οποία μας βάφτισε και έγινε και κουμπάρα στο γάμο μας (Ιλίρ, 45).

Δούλευα στο σπίτι αυτών των ηλικιωμένων και τους φρόντιζα. Στο τέλος με κά-
νανε κληρονόμο τους. Κληρονόμησα αυτό το σπίτι που ζω τώρα με την οικογένειά μου.
Δεν είχανε παιδιά. Είχανε συγγενείς κλπ, αλλά εγώ έκανα τα πάντα για να τους βοηθή-
σω. Ήμουνα στο νοσοκομείο συνέχεια, κανόνισα την κηδεία, κλπ κλπ (Εράντα, 40).

Ίσως λοιπόν δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι όλες οι Αλβανίδες μητέρες που πήραν
μέρος στην έρευνα μιλούσαν ελληνικά σχεδόν σαν φυσικές ομιλήτριες της γλώσσας.
Επιπλέον, από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι η αυξανόμενη γνώση των ελληνικών
από τη μεριά των γονέων τούς κάνει σταδιακά να αντικαθιστούν την εθνотική γλώσσα
με τα ελληνικά, ακόμα και στο σπίτι:

Στην αρχή μιλούσαμε μόνο στα αλβανικά μεταξύ μας. Τώρα όμως μιλάμε και αλβα-
νικά και ελληνικά. Μπορεί να αρχίσουμε μια φράση στα αλβανικά και να την τελειώσου-
με στα ελληνικά. Είναι 50-50 αλλά μάλλον πιο πολύ ελληνικά (Ιλίρ, 45).

Στο σπίτι, τα πρώτα 7-8 χρόνια μιλούσαμε σχεδόν μόνο αλβανικά γιατί ούτε η γυ-
ναίκα μου ούτε εγώ ξέραμε ελληνικά. Με τον καιρό όμως αρχίσαμε να μιλάμε ελληνικά
περισσότερο. Μερικές φορές κάνω μεγάλη προσπάθεια να βρω μία αλβανική λέξη
(Σαίμιρ, 39).

Αυτό το μοντέλο γλωσσικής χρήσης ακολουθείται και όταν βρίσκονται στην χώρα
προέλευσης:

Ακόμα και στην Αλβανία όταν είμαστε, μιλάω ελληνικά. Χρησιμοποιώ ελληνικές λέξεις
γιατί δεν μου έρχονται οι αλβανικές (Τρμα, 40).

Μερικοί γονείς ισχυρίζονται ότι χρησιμοποιούσαν ελληνικά με τα παιδιά τους όταν
ήταν μικρά για να τα προετοιμάσουν για το σχολείο αλλά και για να βελτιώσουν οι ίδιοι
τα ελληνικά τους. Ένας άλλος λόγος για τον οποίο πολλοί μιλούσαν ελληνικά στα παι-
διά τους ήταν επειδή έτσι τους είχαν συμβουλεύσει οι Έλληνες εκπαιδευτικοί. Μερικά
χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

Πριν πάει η κόρη μου σχολείο της μιλούσα αλβανικά γιατί δεν ήξερα καθόλου ελλη-
νικά τότε. Όταν πήγε στο νηπιαγωγείο της μιλούσα και τις δύο γλώσσες. Το έκανα για
να μάθω κι εγώ καλύτερα τα ελληνικά. Ακόμα βοηθάω τα παιδιά μου με τα μαθήματα
του σχολείου γιατί με βοηθάει να βελτιώνομαι κι εγώ στα ελληνικά (Μιράντα, 38).

Όταν γεννήθηκε ο γιος μου του μιλούσα μόνο αλβανικά μέχρι να πάει νηπιαγωγείο.
Από τότε, άρχισα να του μιλάω ελληνικά για να μην αισθάνεται άσχημα στο σχολείο.
Μετά το συνήθισα και έτσι του μιλάω ελληνικά μέχρι σήμερα (Τρμα, 40).

Όταν πήγα κάποτε στο σχολείο της κόρης μου, η καθηγήτρια των ελληνικών με
ρώτησε τι γλώσσα μιλάω μαζί της στο σπίτι. 'Αλβανικά' της λέω. Και η καθηγήτρια μου
λέει: 'Αυτό είναι μεγάλο λάθος γιατί το παιδί μπερδεύεται και εμποδίζεται η πρόοδός
της στο σχολείο. Να της μιλάς μόνο ελληνικά στο σπίτι' (Γιονίντα, 55).

Μερικοί γονείς ωστόσο, εκ των υστέρων, πιστεύουν ότι έκαναν λάθος που μιλούσαν
ελληνικά στα παιδιά τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός ότι αναγνωρίζουν
πως αυτή η πρακτική υιοθετήθηκε από πολλούς γονείς στην αλβανική κοινότητα:
Δυστυχώς, αυτό γίνεται χωρίς να το καταλαβαίνεις. Καμιά φορά πιάνω τον εαυτό μου
να μιλάει ελληνικά στο γιο μου και αισθάνομαι άσχημα, αλλά δεν το κάνω συνειδητά. Να
φανταστείς, θεωρώ ανόητους άλλους Αλβανούς που μιλάνε ελληνικά στα παιδιά τους

αλλά δυστυχώς είμαι κι εγώ ένας απ'αυτούς (Ιλίρ, 45).

Εκτός από τη χρήση της εθνοτικής γλώσσας στο σπίτι, οι γονείς μπορούν να κάνουν πολύ περισσότερα για να μεταδώσουν τη γλώσσα στην επόμενη γενιά, π.χ. μέσω έντυπου υλικού, τραγουδιών και βίντεο στην εθνοτική γλώσσα, ή μέσω επισκέψεων στη χώρα προέλευσης. Η πλειονότητα των γονέων αναφέρει ότι δεν έχουν έντυπο υλικό στα αλβανικά στο σπίτι, εκτός από αλβανικές εφημερίδες - που αγοράζουν στην Ελλάδα. Αναφέρουν επίσης ότι πιο πολύ οι παππούδες και οι γιαγιάδες φέρνουν στα παιδιά βιβλία στην αλβανική γλώσσα.

Επιπλέον, οι περισσότεροι γονείς είπαν ότι παρακολουθούν αλβανική τηλεόραση μέσω δορυφόρου στο σπίτι τους αλλά εξέφρασαν την απογοήτευσή τους από το γεγονός ότι τα παιδιά δεν ενδιαφέρονται καθόλου για τα αλβανικά προγράμματα:

Καμιά φορά, όταν βλέπουμε μία αλβανική ταινία λέω στα κορίτσια να έρθουν να δουν κι αυτά αλλά ποτέ δεν έρχονται (Γιονίντα, 55).

Στο σπίτι σπάνια να δουν αλβανικές ταινίες. Τους αγόρασα μια παιδική ταινία κάποτε και δεν τους άρεσε καθόλου. Ρώτησα τις κόρες μου μήπως ήθελαν μία αφίσα της τραγουδίστριας που θα εκπροσωπήσει την Αλβανία στη Eurovision αλλά δεν την ήθελαν και την έδωσα στα ανήψια μου. Προσπάθησα να τις κάνω να μάθουν τα λόγια του τραγουδιού αλλά δεν ήθελαν. Γενικά δεν δείχνουν κανένα ενδιαφέρον (Λεντίνα, 40).

Οι επισκέψεις στη χώρα καταγωγής, ιδιαίτερα όταν διαρκούν πολύ, παίζουν καθοριστικό ρόλο στην προώθηση της γλώσσας. Η γεωγραφική εγγύτητα μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας φαίνεται να βοηθάει από αυτή την άποψη: οι περισσότερες οικογένειες ταξιδεύουν στην Αλβανία οδικώς. Μερικοί Αλβανοί μαθητές, μάλιστα, υποστηρίζουν ότι όποτε βρίσκονται στην Αλβανία μιλούν καλύτερα αλβανικά και θυμούνται περισσότερες λέξεις.

Ωστόσο, οι μετανάστες δεν μπορούν να επισκεφθούν την χώρα καταγωγής όποτε το επιθυμούν: χρειάζεται να είναι εφοδιασμένοι με μία ειδική ταξιδιωτική βίζα η έκδοση της οποίας συχνά διαρκεί αρκετούς μήνες. Γι' αυτό, η ελληνική πολιτεία τους δίνει ειδική άδεια κάθε Χριστούγεννα, Πάσχα και καλοκαίρι για να μπορέσουν να μετακινηθούν από την Ελλάδα. Όπως είναι φυσικό, τις περιόδους αργίας που ταξιδεύουν όλοι οι μετανάστες σχηματίζονται ουρές πολλών χιλιομέτρων στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Ένας επιπλέον παράγοντας που εντείνει τις καθυστερήσεις είναι ο εξονυχιστικός έλεγχος των εγγράφων τους από τις ελληνικές αρχές (ο οποίος -σύμφωνα με πολλές μαρτυρίες- συχνά γίνεται με ρατσιστικό τρόπο). Όπως φαίνεται λοιπόν, η επίσκεψη στη χώρα καταγωγής δεν είναι απλή υπόθεση. Το παρακάτω απόσπασμα μας δίνει μία εικόνα της κατάστασης:

Πρέπει να περιμένουμε στην ουρά ακόμα και τρεις μέρες στα σύνορα, όποτε πάμε στην Αλβανία για διακοπές. Μια φορά περίμενα τρεις μέρες και ευτυχώς που δεν είχα το παιδί μαζί μου. Μια άλλη φορά, με τον άντρα μου και το παιδί μου περιμέναμε 14 ώρες. Ούτε τουαλέτες, ούτε τίποτα. Και το χειρότερο είναι ότι δεν αλλάζει η κατάσταση. Προτιμώ να κάνω τη διπλή απόσταση και να πηγαίνω από την Κακαβιά γιατί από κει ο έλεγχος γίνεται καλύτερα. Από το άλλο σημείο, την Κρυσταλλοπηγή, είναι απαίσια. Πάντα τρέμω. Δεν ξέρω τι θα μου κάνουν. Θα μου σκίσουνε την άδεια παραμονής; Αισθάνομαι σα να έχω σκοτώσει όλον το κόσμο. Είναι η δουλειά τους να κάνουν αυτό τον έλεγχο αλλά εγώ φοβάμαι (Ντονίκα, 38).

Η πλειονότητα των Αλβανών γονέων θα ήθελαν να προσφέρεται η εθνοτική τους γλώσσα στο ελληνικό σχολείο. Ωστόσο, ορισμένοι Αλβανοί γονείς, έχοντας συνείδηση του στιγματισμένου κύρους που αποδίδεται στους Αλβανούς στην Ελλάδα, εκφράζουν ανησυχίες σχετικά με τις αντιδράσεις από τη μεριά των Ελλήνων γονέων και μαθητών σε περίπτωση που διδαχθούν τα αλβανικά στο σχολείο. Στο ακόλουθο απόσπασμα ένας Αλβανός πατέρας θα ήθελε να διδάσκονται τα αλβανικά στο σχολείο των παιδιών του αλλά χωρίς αυτό να γίνει ευρέως γνωστό:

Ναι, θα ήθελα να διδάσκονταν τα αλβανικά στο σχολείο αλλά μόνο αν αυτό δεν γινόταν γνωστό σε όλους έτσι ώστε να αποφύγουμε τις αντιδράσεις από τους Έλληνες. Γιατί αν δουν αυτές τις αντιδράσεις τα παιδιά μας τότε δεν πρόκειται να παρακολουθήσουν αλβανικά μαθήματα όσο και να θέλουμε εμείς οι γονείς (Σαιμίρ, 39).

Το παραπάνω απόσπασμα δείχνει μία 'τάση αφομοίωσης': για τον συγκεκριμένο γονέα, η συμμόρφωση με τις επιθυμίες των Ελλήνων γονέων συνεπάγεται 'ένταξη' στην ελληνική κοινωνία εις βάρος της διατήρησης της αλβανικής γλώσσας και ταυτότητας. Από την άλλη μεριά, ο παραπάνω Αλβανός γονέας τελικά επιβεβαιώθηκε από τα γεγονότα, δεδομένων των ισχυρών αντιδράσεων που προήλθαν από στελέχη του Υπουργείου Παιδείας όταν έγινε ευρέως γνωστό το γεγονός ότι η αλβανική (και η αραβική) γλώσσα διδασκόταν σε δημοτικό σχολείο της Αθήνας.

[Συνεχίζεται στο επόμενο τεύχος του περιοδικού Πολύδρομο]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barjaba, K. and R. King (2005) Introducing and theorising Albanian migration. In R.King, N. Mai, and S. Schwandner-Sievers (eds) *The New Albanian Migration*. Brighton: Sussex Academic Press, 1-28.
- Δαμανάκης, Μ. (1997) *Η εκπαίδευση των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών στην Ελλάδα*. Αθήνα, Gutenberg
- Gogonas, N (2009) Language Shift in Second Generation Albanian Immigrants in Greece, *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 30 (2), 95-110
- Hart, L. (1999) Culture, civilization and demarcation at the northwest borders of Greece. *American Ethnologist* 26 (1), 196-220
- Hatziprokopiou, P (2006) *Globalisation, migration and socio-economic change in contemporary Greece. Processes of social incorporation of Albanian and Bulgarian immigrants in Thessaloniki*. IMISCOE Dissertations. Amsterdam: AUP
- ΙΠΟΔΕ (2004) Παλιννοστούντες και Αλλοδαποί Μαθητές στην Ελληνική Εκπαίδευση, τεύχος Β', Αθήνα: ΥΠΕΠΘ. Kapllani, G. & N. Mai (2005) "Greece belongs to Greeks"! The case of the Greek flag in the hands of an Albanian student. In R.King, N. Mai, and S. Schwandner-Sievers (eds) *The New Albanian Migration*. Brighton: Sussex Academic Press, 153-72.
- Lazaridis, G. & E. Wickens (1999) 'Us' and the 'Others': ethnic minorities in Greece. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 632-55.
- Mai, N. & S. Schwandner-Sievers (2003) Albanian migration and new transnationalisms. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(6), 939-48

- Pratsinakis, E. (2005) Aspirations and strategies of Albanian immigrants in Thessaloniki. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 7(2), 195-212.
- Triandafyllidou, A & M. Marouf (2008) Immigration towards Greece at the Eve of the 21st Century. A Critical Assessment. Report prepared for the IDEA project. Unpublished, Athens, ELIAMEP, May 2008.

PSE PO E HUMB GJUHËN AMTARE BREZI I RI I EMIGRANTËVE SHQIPTARË NË GREQI?*

Nikos Gogonas**

Hyrje

Që nga fillimi i vitit 1990, në Greqi erdhën një numër i madh emigrantësh shqiptarë, kryesisht për shkak të kolapsit të regjimit komunist në Shqipëri. Sot në Greqi ka rreth 600.000 emigrantë shqiptarë (Barjaba dhe King, 2005), prej të cilëve rreth gjysma me dokumenta të rregullta. Një numër i madh fëmijësh shqiptarë ndjekin shkollat fillore dhe të mesme. Nxënësit shqiptarë përfaqësojnë përqindjen më të lartë të nxënësve të huaj në sistemin arsimor grek. Kështu, në 1995, kishte 8.935 të tillë (kundrejt gjithsej 14.015 nxënësish të huaj) (Damnakis 1997), ndërsa në 2003 numri i nxënësve shqiptarë u rrit në 69.880 (kundrejt 96.526 nxënësish të huaj gjithsej) (IPODE, 2006). Sa për shpërndarjen e nxënësve shqiptarë në vend, sipas burimeve të njëjta, shumica e tyre jetojnë në rajonet e Athinës (50.3%) dhe të Selanikut (10.7%). Disa studime të kohëve të fundit, që janë kryer në Greqi, në lidhje me praktikën gjuhësore të nxënësve shqiptarë, tregojnë se këta karakterizohen nga shprehi të dobëta në gjuhën shqipe dhe përdorim të kufizuar të saj (Gogonas 2009).

Për shembull, rezultatet e një ankete me vetë-raportim që kam kryer me 70 nxënës shqiptarë në lidhje me shprehitë e tyre në gjuhën greke dhe shqiptare, tregojnë mbizotërim të përgjithshëm të greqishtes ndaj shqipes. Për më tepër, dallimi më i rëndësishëm në shprehitë gjuhësore të nxënësve shqiptarë në të dy gjuhët ka të bëjë me alfabetizimin (literacy). Kështu, edhe pse pothuajse të gjithë nxënësit (99%) raportojnë shprehi leximi të greqishtes të mjaftueshme ose shumë të mira, vetëm gjysma e tyre raportojnë shprehi të tilla për shqipen. Dallime edhe më të mëdha ekzistojnë në aftësitë për të shkruar: 98,5% raportojnë se e shkruajnë greqishten mjaftueshëm ose shumë mirë, ndërsa vetëm 32,8% mund ta shkruajnë shqipen mjaftueshëm ose shumë mirë.

Tërheq vëmendjen fakti që, në shumë raste, edhe kur nxënësit shqiptarë e njohin gjuhën e tyre amtare, përpiqen ta nënvlerësojnë këtë, duke pretenduar se dinë 'shumë pak' shqip, ose 'nuk dinë fare'. Pasazhi i mëposhtëm nga një intervistë me një nënë shqiptare e sqaron këtë prirje që ndeshet në disa fëmijë shqiptarë për t'u distancuar nga gjuha shqipe:

Kur vajza ime e vogël ishte në kopësht, më erdhi një ditë në shtëpi shumë e mërzhitur. Pastaj, motra e saj e madhe i foli në shqip. E vogla iu kthye me inat: 'Mos më fol shqip mua. Unë nuk di shqip! Nuk e merr vesh?' Fëmijës i vinte turp për gjuhën e vet, sepse kishte ndierë atmosferë raciste në shkollë (Sonila, 40)

* Ky artikull përbën pjesën e një tjetri më të madh që do të botohet në revistën Përpjekja.

** Nikos Gogonas është Dr. Gjuhësie nga Universiteti Sussex dhe merret me çështjet e dygjuhësisë dhe arsimit ndërkulturor. Ka dhënë mësim për shumë vjet në një Gjimnaz Ndërkulturor. Gjithashtu ka dhënë lëndët "Arsimi ndërkulturor" në Universitetin e The-salisë dhe "Dyngjuhësia dhe Arsimi" në Universitetin e Athinës. (nikgog@hotmail.com)

Statusi i emigrantëve shqiptarë në Greqi

Shumë studiues të ruajtjes dhe të zëvendësimit të gjuhës kanë treguar se statusi socialo-ekonomik i një grupi luan rol jetik në ruajtjen e gjuhës së grupit. Shqiptarët janë grupi më i madh i emigrantëve në Greqi, çka ka ndikuar në qëndrimet negative ndaj tyre. Reagimi grek ndaj emigrimit të më shumë se gjysëm milion shqiptarëve që prej vitit 1990 është shkaktuar dhe formësuar, në pjesën më të madhe, nga mediat, të cilat kanë luajtur rol të dorës së parë në krijimin e imazheve për Shqipërinë dhe shqiptarët. Këto imazhe kanë qenë përgjithësisht negative. Edhe pse në fillim u mirëpritën, shumë shpejt u krijua një varg stereotipash tepër negativë për shqiptarët, emigrantë në Greqi. Faktorët që duket se ndikojnë në këtë poshtërim të shqiptarëve kanë të bëjnë me prezencën e tyre masive në Greqi, (që e bën akoma më të madhe mungesa e kombësve të tjerë emigrantë në numër po aq të madh) dhe historinë e kundërvënies greko-shqiptare gjatë periudhës otomane dhe më pas. Kapllani dhe Mai (2005) shtojnë dhe një përmasë tjetër: ata parashtrojnë tri tema kryesore, të mbivendosura, që përvijohen në mënyrën si janë paraqitur emigrantët shqiptarë nga mediat greke: (a) si kriminelë të lindur, (b) të dënuar nga fati i tyre të mbeten të varfër dhe të prapambetur, dhe (c) si 'pushtues' ose 'armi q tradicionalë' për shkak të kombësisë dhe të fesë së tyre.

Ky 'tjetërsim' i shqiptarëve i ka rrënjët në kujtesën kolektive të grekëve për të kaluarën e tyre në varfëri, të kombinuar me autoritarizmin dhe që ka rezultuar në emigrim. Reaksioni grek është ndërlikuar edhe më, për shkak të pranisë, mes emigrantëve shqiptarë, të një numri të madh grekësh etnikë nga Shqipëria, të cilët trajtohen më mirë se shqiptarët 'e tjerë' ose 'të vërtetë', në lidhje me të drejtat e tyre në Greqi (megjithatë të parëve u jepën automatikisht viza dhe leje pune) si dhe me qëndrimet e popullsisë greke. Për një kohë të gjatë, imazhi standard i shqiptarëve në Greqi ka qenë si 'dinakë, primitivë, që nuk u zihet besë'... njerëz 'të rrezikshëm' dhe 'kriminelë' (Lazaridis dhe Wickens 1999, 648). Mediat greke janë marrë obsesivisht me temën e kriminalitetit shqiptar, çfarë ka sjellë ndryshime themelore në opinionin publik.

Identifikimet stereotipike që u diskutuan më lart, i kanë detyruar shumë emigrantë shqiptarë të adoptojnë strategji subversive, për të shmangur përjashtimin individual dhe për të ngjallur besim në komunitetin mikpritës (Mai dhe Schwandner-Sievers 2003). Pagëzimi dhe ndërrimi i emrave janë dy shembuj të strategjive të zgjedhura prej shqiptarëve për të përballuar situatën (Hart 1999; Hatziprokopiou 2003). Praktika e ndërrimit të emrave dhe e fshehjes së përkatësisë fetare, përveçse është përdorur si strategji 'mbijetese' nga shqiptarët në Greqi, sjell me vete edhe një farë megjullimi të kufirit etnik midis identiteteve grek dhe shqiptar (Pratsinakis 2005). P.sh. një shqiptar që ka emër ortodoks dhe që flet mirë greqisht mund të paraqitet si kombës grek (homogjen) me qëllim që të ketë trajtimin e privilegjuar që kanë homogjenët nga Shqipëria në Greqi.

Qëndrimet e prindërve shqiptarë ndaj ruajtjes së gjuhës dhe iniciativat në këtë drejtim

Të gjithë prindërit shqiptarë të intervistuar janë shprehur në favor të ruajtjes së gjuhës shqipe tek fëmijët e tyre. Shumica e prindërve shqiptarë përmendin si arsye vlerën edukative të gjuhës; disa prindër i japin rëndësi ruajtjes së gjuhës për arsye të riatdhesimit; ndërsa një grup tjetër, më i vogël, përmend identitetin etnik. Ja një grup intervistash që ilustron arsyetime të tilla:

Fëmijët e mi duhet të mësojnë shqip, sepse sa më shumë gjuhë të dijë njeriu, aq më mirë është. Shqipja është një gjuhë më shumë. (Jani, 47)

Arsyeja kryesore pse duam që fëmija të mësojë shqip është praktike. Një ditë mendojmë të kthehemi në vendin tonë. (Gazmend, 43).

Arsyeja pse dua që fëmijët e mi të dinë shqip nuk ka të bëjë me kthimin e tyre në Shqipëri një ditë. Por fëmijët duhet ta dinë gjuhën e nënës. Nuk do të më vinte mirë sikur të harronin gjuhën e tyre amtare, prejardhjen tonë. I kam mësuar fëmijët të jenë krenarë për origjinën e tyre dhe të mos kenë turp që janë shqiptarë. (Miranda, 38).

Megjithatë, siç do të shohim më poshtë, me gjithë qëndrimet e tyre në favor të ruajtjes së gjuhës, prindërit shqiptarë nuk marrin masa për këtë qëllim.

Iniciativa të marra nga familje shqiptarësh në Athinë për ruajtjen e gjuhës së tyre kombëtare

Të dhënat e grumbulluara nga 70 nxënës shqiptarë tregojnë se vetëm në 30% të familjeve prindërit komunikojnë me ta kryesisht ose vetëm në shqip. Më poshtë do të analizojmë disa arsye se pse ndodh kjo. Pa dyshim, një nga arsyet ka të bëjë me shprehinë e mirë të greqishtes nga ana e shumë prindërve shqiptarë. Emigrantët shqiptarë në Greqi dallohen për shpejtësinë me të cilën e mësojnë greqishten, kryesisht për t'u integruar sa më shpejt në shoqërinë greke. Përveç nevojës së tyre që të mësojnë greqisht, për t'u bërë 'të padukshëm' në shoqërinë greke dhe për të shmangur përjashtimin individual, një arsye e mëtijshme është dëshira e tyre për të vendosur lidhje sociale me popullatën greke. Disa shembuj marrëdhëniesh të tilla midis emigrantëve shqiptarë dhe punëdhënësve të tyre grekë dalin nga intervistat e mia me prindërit:

Ime shoqe punonte si pastruese në shtëpinë e kësaj gruas, që edhe na pagëzoi dhe u bë krushkë nderi në dasmën tonë. (Iilir, 45).

Unë punoja në shtëpinë e një çifti të moshuarish, dhe kujdesesha për ta. Më në fund, ata më bënë trashëgimtarin e tyre. Trashëgova prej tyre shtëpinë ku jetoj tani me familjen time. Ata s'kishin fëmijë. Kishin të afërm e farefis, por unë bëra gjithçka që munda për t'i ndihmuar. Shkova në spital për ta; u kujdesa për varrimin, etj. (Eranda, 40).

Ndoshta nuk është për t'u habitur që të gjitha nënat shqiptare që intervistova në kuadrin e këtij studimi treguan shprehje pothuajse amtare në greqishte. Të dhënat nga intervistat me prindërit shqiptarë tregojnë se greqishtja, dora-dorës që e kanë mësuar, ka ardhur duke zëvendësuar gjuhën e tyre amtare edhe në mjedisin shtëpiak:

Në fillim flisnim vetëm shqip me njëri-tjetrin. Ndërsa tani, flasim edhe shqip, edhe greqisht. Na qëllon ta nisim një fjali në shqip dhe ta mbarojmë në greqisht. Gjysëmpërgjysëm, ndoshta më shumë greqisht. (Iliir, 45).

Në shtëpi, gjatë 7-8 viteve të para, flisnim kryesisht shqip, sepse as grua ja ime, as unë nuk dinim greqisht. Por, me kalimin e kohës, filluam ta zëvendësojmë shqipen me greqishten. Ndonjëherë e kam të vështirë ta gjej fjalën në shqip. (Saimir, 39).

Ky përdorim gjuhësor ndiqet edhe kur ndodhen në vendin e tyre:

Edhe kur jemi në Shqipëri, unë flas greqisht. Përdor fjalë nga greqishtja,, sepse nuk më kujtohen në shqip. (Irma, 40).

Disa prindër thonë se e kanë përdorur greqishten me fëmijët kur i kishin të vegjël, meqë besonin se ashtu po ua lehtësonin futjen në sistemin arsimor grek, si dhe po i ndihmonin fëmijët të mësonin greqisht. Prindërit gjithashtu u vinin vesh këshillave të mësuesve, që t'u flisnin fëmijëve të tyre greqisht. Fragmentet e intervistës më poshtë i ilustronjë këto:

Kur vajza ime ishte foshnje, i flisja vetëm shqip, sepse në atë kohë nuk dija greqisht. Kur ajo u rrit aq sa të shkonte në kopësht, i flisja në të dy gjuhët, greqisht dhe shqip. E bëja këtë sepse ashtu do ta mësonte greqishten më lehtë. Unë edhe tani e ndihmoj me detyrat e shtëpisë, sepse ashtu edhe mua vetë më bën mirë, për greqishten. (Miranda, 38).

Kur lindi im bir, i flisja vetëm shqip, derisa filloi të shkonte në kopësht. Që nga ajo kohë, nisa t'i flas greqisht, që të mos ndihej keq në shkollë. Pastaj u mësova edhe unë, dhe i kam folur greqisht që nga ajo kohë. (Irma, 40).

Kur shkova një herë në shkollën e vajzës, mësuesja e saj e greqishtes më pyeti se ç'gjuhë përdorja në shtëpi me vajzën. I thashë: shqip. Atëherë mësuesja më tha: "Bën gabim të madh, sepse fëmija ngatërrohet dhe nuk ecën mirë në shkollë, ku flitet greqisht. Duhet të flasësh vetëm greqisht në shtëpi". (Jonida, 55).

Megjithatë, disa prindër sot janë penduar që u kanë folur greqisht fëmijëve të tyre. Ka interes të vërehet edhe se ata janë të vetëdijshëm se kjo praktikë është karakteristike për shumë prindër të komunitetit shqiptar:

Për fat të keq, kjo është diçka që ndodh pa u kuptuar. Ndonjëherë, unë e kap veten duke i folur greqisht tim biri, pastaj ndihem keq, edhe pse nuk e bëj me vetëdije. Madje mua ata shqiptarë që u flasin greqisht fëmijëve të tyre më duken të marrë, mirëpo ja që edhe unë ashtu bëj. (Iliir, 45).

Përveçse të përdorin gjuhën amtare në shtëpi, prindërit mund të bëjnë shumë më tepër për të përmirësuar transmetimin e gjuhës nga një brez në tjetrin, duke u siguruar fëmijëve materiale të shtypura në gjuhën amtare, duke u shfaqur video dhe këngë nga atdheu i tyre dhe duke organizuar udhëtime në vendin e origjinës. Shumica e prindërve të intervistuar, përmendën mungesën e materialeve të shtypura shqip në shtëpitë e tyre, me përjashtim të gazetave shqiptare që mund t'i blejnë në Greqi. Çuditërisht, janë gjyshërit ata që u japin fëmijëve gjëra për të lexuar në shqip. Sa për programet e televizionit shqiptar, shumica e prindërve marrin kanale satelitore shqiptare në shtëpi, por edhe shprehin pakënaqësinë e tyre që fëmijët janë krejtësisht indiferentë ndaj këtyre programeve:

Ndonjëherë, kur shohim një film shqiptar, u themi edhe vajzave të vinë ta shohin me ne, por ato nuk kanë interes. (Jonida, 55).

Në shtëpi ato shumë rrallë shohin filma shqiptarë. U bleva një herë një film për fëmijë, por nuk u pëlqeu fare. Në përgjithësi, nuk kemi shumë gjëra nga Shqipëria. I pyeta vajzat se mos donin t'u jepja një poster të një këngëtari shqiptar që do të marrë pjesë sivjet në Festivalin European. Nuk e deshën, prandaj ua dhashë nipave. U përpoqa t'u shpjegoj vajzave tekstin e këngës, por nuk treguan ndonjë interes. Në përgjithësi, ato nuk janë të interesuara. (Ledina, 40).

Për të nxitur transmetimin e gjuhës, vizitat në atdhe, sidomos për periudha të gjata, duket se luajnë rol të dorës së parë. Nga kjo pikëpamje, afërsia gjeografike midis Greqisë dhe Shqipërisë ndihmon: shumica e familjeve shqiptare kthehen në atdhe me rrugë tokësore, me makinat e tyre. Në të vërtetë, disa nxënës shqiptarë thanë se, sa herë që janë në Shqipëri, e flasin shqipen më mirë dhe u kujtohen më shumë fjalë.

Megjithatë, emigrantët nuk mund ta vizitojnë vendin e tyre të origjinës sa herë që të duan, përveçse kur janë pajisur me një vizë udhëtimi të posaçme, e cila shpesh kërkon disa muaj që të sigurohet. Për këtë arsye, shteti grek u jep emigrantëve leje të veçantë, çdo vit, për Krishtlindje, Pashkë dhe gjatë verës, që ata të mund të kthehen në atdheun e tyre. Si rezultat, radhët në pikat e kalimit kufitar gjatë këtyre periudhave janë jashtëzakonisht të gjata. Për më tepër, burokracia e rënduar që çon në vonesa të mëdha gjatë kontrollit të pasaportave dhe trajtimit i keq që ata thonë se u bëhet nga zyrtarët grekë në kufirin shqiptaro-grek e ndërlikon edhe më shumë perspektivën e një vizite në atdhe. Këtë e ilustron fragmenti i mëposhtëm:

Sa herë që shkojmë me pushime në Shqipëri, duhet të rrimë në radhë në kufi për deri tri ditë rresht. Një herë mua m'u desh të prisja tri ditë dhe, shyqyr Zotit, nuk e kisha fëmijën me vete. Një herë tjetër, kur isha me tim shoq dhe fëmijën, pritëm 14 orë në kufi! As shërbime sanitare, as gjë tjetër. Dhe e keqja është se situata mbetet e pandryshuar. Unë preferoj të bëj dyfishin e rrugës dhe të kaloj nga Kakavia, sepse atje kontrolli është OK. Por këtej (nga Kapshtica) është i tmerrshëm, unë gjithnjë dridhem nga frika, nuk e di se ç'do të më bëjnë. Do të ma grisnin lejen e qëndrimit? E ndiej veten sikur kam vlarë gjithë dynjanë! Ata bëjnë punën e tyre kur kontrollojnë, por unë kam frikë. (Donika, 38).

Shumica e prindërve shqiptarë do të ishin dakord që gjuha amtare të ofrohej në shkollat greke. Megjithatë, disa prindër shqiptarë, të vetëdijshëm për statusin e diskriminuar të shqiptarëve në Greqi, shprehin shqetësim për mënyrën si do të reagojnë prindërit dhe nxënësit grekë, ndaj mësimdhënies së shqipes në shkollë. Në fragmentin e mëposhtëm, një prind shqiptar shpreh dëshirën që shqipja të ofrohet si lëndë në shkollën e fëmijës së vet, por njëkohësisht preferon që kjo të mos bëhet gjerësisht e ditur:

Do të doja që shqipja të ofrohej në shkollën e fëmijëve, por vetëm në qoftë se kjo nuk merret vesh nga të gjithë, që të mos ketë reagime prej grekëve. Sepse po të ketë reagime të tilla, atëherë fëmijët do të ngurrojnë para se të vendosin të ndjekin mësimet, pavarësisht nga sa do t'i shtyjme ne prindërit. (Saimir, 39).

Pasazhi i mësipërm tregon një 'prirje asimilimi', meqë për këtë prind shqiptar konfrontimi me dëshirat e prindërve grekë sjell me vete 'integrimin' në shoqërinë greke, përkundrejt humbjes së gjuhës shqipe dhe identitetit përkatës. Nga ana tjetër, i intervistuari ka një farë të drejte në çfarë thotë, po të mbahen parasysh reagimet e forta nga ana e zyrtarëve të Ministrisë së Arsimit në Athinë, kur u bë e ditur se një shkollë fillore shtetërore në kryeqytetin grek po ofronte kurse të gjuhës shqipe (dhe të arabishtes).

[Vazhdon në numrin e ardhshëm të POLIDHROMOS]

Why is the new generation of Albanian immigrants in Greece losing its language?*

Nikos Gogonas**

This article is trying to shed light on the factors that affect the increasing decline of Albanian language skills and subsequent decline in the use of the Albanian language among the second generation of immigrants in Athens, Greece, a phenomenon usually referred to as 'language shift'. The variables analysed are: the status of the Albanian immigrants (and their language) in Greece; first generation initiatives for mother-tongue teaching (including the establishment of Albanian associations) and the role of Greek education towards the maintenance of the Albanian language by Albanian origin pupils. The analysis indicates that the stigmatised status of the Albanian language in Greece, the 'fluidity' of Albanian identity that characterises many Albanian parents, the lack of an educational policy in Greece for the support of 'minority' languages, Greek teachers' negative attitudes towards Albanian as well as the weak associational forms among the (few) Albanian communities that exist in Greece are the main factors that increasingly push many Albanian youngsters to the replacement of Albanian by Greek.

* This article is part of a larger article to be published in *Perpjekja*. We can find the whole text in English in www.polydromo.gr (Research material)

** Dr Nikos Gogonas has taught for several years at an Intercultural School. He currently teaches *Bilingualism* at the University of Athens. (nikgog@hotmail.com)

Ξένοι είμαστε εμείς οι ίδιοι... του Βασίλειου Κατσιμάρδου*

Στη χώρα μας κατοικούν σύμφωνα με τα επίσημα δεδομένα της απογραφής του 2001 (ΕΣΥΕ, 2001) συνολικά 10.964.020 άτομα εκ των οποίων τα 796.713 είναι μετανάστες, ποσοστό 7,27%. Βεβαίως εδώ πρόκειται για επίσημα στοιχεία, διότι τα ανεπίσημα ανεβάζουν το ποσοστό αυτό τουλάχιστον στο διπλάσιο. Σύμφωνα τώρα με τα δεδομένα του Υπουργείου Παιδείας από τους 1.301.595 μαθητές και στις τρεις βαθμίδες (Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο) το 10% των μαθητών, περίπου 130.000 παιδιά, είναι παιδιά μεταναστών, προσφύγων και παλλινოსτούντων Ελλήνων (ΥΠΕ-ΠΘ, 2007). Το μεγαλύτερο ποσοστό αφορά παιδιά μεταναστών/τριών. Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι ο αριθμός αυτός με την πάροδο του χρόνου αυξάνεται.

Το να είσαι ενήλικος και να κατοικείς σε μια ξένη χώρα είναι αναμφίβολα δύσκολη υπόθεση, η οποία καθίσταται ακόμα δυσκολότερη, όταν είσαι «παράνομος μετανάστης», άνθρωπος ο οποίος δεν έχεις τα απαραίτητα έγγραφα, όπως είναι η άδεια παραμονής. Γιατί αυτό είναι το μόνο έγκλημα που έκανες, φόρτωσες τις ελπίδες σου στη φυγή, να ζήσεις καλύτερα σε μια ξένη χώρα. Κατά τον Bollnow (2000) ο άνθρωπος και ο χώρος είναι έννοιες απόλυτα συνδεδεμένες. Η πατρίδα για τον άνθρωπο αντιπροσωπεύει το σημείο μηδέν της ύπαρξής μας, το ξεκίνημά μας, είναι αυτό που αναφέρει ο Heidegger (1927), ότι οντολογικά ο άνθρωπος ως «υποκείμενο» νοείται μέσα στο χώρο. Ποιον χώρο όμως; Εάν η πατρίδα αντιπροσωπεύει τη γέννησή μας, αυτό που θα δημιουργήσουμε βρίσκεται στην αλλαγή και στη μετακίνηση. Η οδοιπορία όμως λαμβάνει άλλες διαστάσεις, όταν είναι εξαναγκαστική. Όταν είσαι φυγάς, πρόσφυγας και οικονομικός μετανάστης. Γιατί το «συνηθίζεις» της συμπεριφοράς σου στον ξένο τόπο δεν αρκεί. Επαναδιαπραγματεύεσαι (Schödtz, 1972) με τον εαυτό σου όλα όσα έμαθες και πρέπει να ξεμάθεις. Δεν είσαι πια πλειοψηφία αλλά μειοψηφία.

Όταν είσαι παιδί ενός οδοιπόρου, φυγά, πρόσφυγα και μετανάστη εξαρτάται από τη χώρα «υποδοχής» σε μεγάλο βαθμό ποια κατάληξη θα έχει για σένα, η απόφαση των γονιών σου να μεταναστεύσουν. Μπορεί πολλές φορές να είναι και τραγική. Ζεις ανάμεσα σε δυο πατρίδες. Οι γονείς σου σου μεταφέρουν βιώματα μιας «χώρας-πατρίδας» άλλης, που μόνο με το νου σου μπορείς να γνωρίσεις. Εκεί ανήκει και η γλώσσα την οποία μιλάτε στο σπίτι. Και πολλές συνήθειες, και η κουλτούρα, και οι μνήμες που πρέπει να φωλιάσουν στο σπίτι, γιατί εκτός σπιτιού αυτά δεν έχουν καμία σημασία. Και ποιο σπίτι; Πόσα τετραγωνικά; Πόσος χρόνος από τους γονείς;

Στο σχολείο και στην τάξη βιώνεις μια «νέα πατρίδα», η οποία σε αρνείται. Προσπαθείς να μάθεις τη γλώσσα της νέας σου πατρίδας, διαφορετική από αυτή που μιλάτε στο σπίτι και πολλές άλλες γλώσσες που προσφέρονται, όπως αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, αλλά τη γλώσσα που μιλούν οι γονείς σου, πρέπει να την περιφρονήσεις, όπως και την κουλτούρα της. Σπάνια θα δείξεις την πατρίδα των γονιών σου στο χάρτη ή θα μιλήσεις για την ιστορία της. Και περήφανος για την καταγωγή των γονιών σου δεν θα αισθανθείς σχεδόν ποτέ. Ένας «ανώτερος» πολιτισμός σου επιβάλλεται (καταναγκαστική αφομοίωση). Ένα πλέγμα νόμων (Δομικός Ρατσισμός) που δεν σε λαμβάνει υπόψη, μια αυταρχική πολιτική που στηρίζεται στην «αν-υπαρξία σου», μια αγωγή που

* Δρ Βασίλειος Κατσιμάρδος διδάσκων 407/80 Πανεπιστημίου Αιγαίου

δεν είναι για σένα, ένα βιβλίο που ελάχιστα κάνει νύξεις για τον «φιλοξενούμενο, που παρέμεινε κοντά μας» (Υποθάλπων Ρασισμός) και με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης εύκολα και χωρίς καμία δυσκολία να σε κατατάσσουν στους εγκληματίες, στις ομάδες υψηλού κινδύνου, στους επικίνδυνους για την δημόσια ασφάλεια (Ορατός Ρασισμός). Με την κοινή γνώμη να ανησυχεί βαθύτατα, που είσαι ο «Εαυτός» σου και δεν είσαι σαν κι «Αυτούς».

Ο ανθρώπινος πολιτισμός βασίστηκε στην μετακίνηση, στην ανταλλαγή, στη συνεργασία. Η ιστορία της ανθρωπότητας περιστρέφεται κατά τον Braudel (Braudel, 1995) γύρω από τη μετακίνηση και τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται από αυτή. Ο Ηρόδοτος, ο πατέρας της ιστοριογραφίας θα εκπλησσόταν σήμερα από το πιο απλό, από τη φύση των χωρών της Μεσογείου (Ψημένος, 2001): «...Πορτοκαλιές, λεμονιές και μανταρινιές εισαγόμενες από την Άπω Ανατολή από τους Άραβες, ο κάκτος από την Αμερική, ο ευκάλυπτος από την Αυστραλία ...τα κυπαρίσσια από την Περσία, η ντομάτα ίσως ήρθε από το Περου, οι πιπεριές από τη Γουινέα, ο αραβόσιτος από το Μεξικό...».

Με τον Schjelderup-Ebbe (1922) ξεκίνησε η έρευνα συμπεριφοράς σε ομάδες ζώων, στην αρχή στα κοτόπουλα, η οποία ακολούθως, αφού πέρασε και από άλλες ομάδες ζώων, έφτασε και στον άνθρωπο. Μεγάλες διαμάχες, αντιθέσεις και διαφωνίες ξέσπασαν εάν και κατά πόσο είναι αυτό αποδεκτό. Τι είχε παρατηρήσει; Ότι «στα κοτόπουλα δεν είναι καθόλου τυχαίο, κατά τον αγώνα τους για σπόρους ποιο κοτόπουλο τσιμπάει ποιο για να πάρει τους περισσότερους». Φυσικά το ισχυρότερο «μετά από αγώνα» έτρωγε τους πιο πολλούς. Δεν θα μπορούσαμε ποτέ να αποδεχτούμε ότι για τους ανθρώπους επιβάλλεται έτσι «ενστικτωδώς» η συμπεριφορά και η ιεραρχία.

Κατά τους αδερφούς Grimm (1877), τους γνωστούς συγγραφείς παραμυθιών, πατριίδα είναι το ξέφωτο, das Licht, όπως περπατώντας στο δάσος οδοιπόροι φτάνουμε στο ξέφωτο και νιώθουμε μια ανάταση, μαζεύουμε ξύλα, ανάβουμε φωτιά και καθόμαστε όλοι γύρω-γύρω. Γιατί ξένοι είμαστε ακριβώς εμείς οι ίδιοι, οι οποίοι δεν γνωρίζουμε τον εαυτό μας, φοβόμαστε τον εαυτό μας και βρίσκουμε στα εύκολα θύματα, «στον έτερο», «στον άλλο» την κακή συμπεριφορά, τον «αποδιοπομπαίο τράγο» του εσωτερικού μας κόσμου, οι οποίοι είναι συνάνθρωποι και οδοιπόροι όπως κι εμείς.

Τα επίσημα σχολικά προγράμματα, τα Curricula, με τις κανονιστικές διατάξεις στοχεύουν στην ανάπτυξη κυρίως των γνωστικών δεξιοτήτων, στη μετρήσιμη γνώση. Δίπλα όμως στο επίσημο πρόγραμμα υπάρχει και το ανεπίσημο πρόγραμμα, το hidden Curriculum, στο οποίο είναι δύσκολο να προσμετρηθεί το κατά πόσο είμαστε ηθικά ώριμοι. Στα πλαίσια του ανεπίσημου προγράμματος ανήκουν έννοιες όπως «ανθρώπινη ευημερία και ανθρώπινος πόνος, φιλία και εχθρότητα, κατανόηση και έλλειψη κατανόησης, αλληλεγγύη και εγωισμός, συνεργασία και ανταγωνισμός, ειρήνη και πόλεμος» και κυρίως ποια στάση παίρνουμε. Είναι ανάγκη πλέον, να δοθεί ο απαραίτητος χρόνος σε αυτές τις έννοιες, για να πετύχουμε ένα καλύτερο αύριο. Για να υψώσουμε τη σημαία της αλληλεγγύης, της συναδέλφωσης, της συνεργασίας, της ανοχής και τέλος της αναγνώρισης του δικαιώματος του συνανθρώπου στον αυτοπροσδιορισμό. Ακόμα κι αν η ειρηνική συνύπαρξη των ανθρώπων είναι «Ου-τοπία» (δεν μπορεί να βρει χώρο και πλαίσιο για να ολοκληρωθεί), η προσπάθεια είναι στα χέρια μας. Όταν στην ωμή πραγματικότητα αντιστεκόμαστε, στην υπάρχουσα κατάσταση επισημαίνουμε τα λάθη

και σαν πρόκληση για το μέλλον απαιτούμε να εξαλειφθεί η διαφορά ανάμεσα στην ουτοπική απαίτηση και την κοινωνική πραγματικότητα.

Βιβλιογραφία

- Bollnow, O.- F. (2000). *Mensch und Raum*. Stuttgart: Kohlhammer Verlag.
- Braudel, F. (1995). *The Mediterranean* Vol. II. p.762-763. University of California: Berkley.
- ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, 2001.
- Grimm, J. & W. (1877). *Deutsches Wörterbuch*. S. 863-865. Leipzig.
- Heidegger, M. (1927). *Sein und Zeit. Jahrbuch für Philosophie und Phänomenologische Forschung*. Bd.8. Leipzig.
- Schütz, A. (1972): *Der Fremde. Ein sozialpsychologischer Versuch*. S.: 53-69. In.: ders.: *Gesammelte Aufsätze*, Bd.2: *Studien zur soziologischen Theorie*. Brodersen, A. (Hrsg.). Übertragung aus dem amerikanischen von Alexander von Baeyer. Martinus, N. Verlag. Den Haag.
- Schjelderup-Ebbe, Th. (1922). *Beiträge zur Sozialpsychologie des Haushuhns*. In: *Zeitschrift f. Psychologie*, Bd.88, S.225-252. Leipzig.
- ΥΠΕΠΘ: Διεύθυνση Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, 2007.
- Ψημένος, Ι. (2001). Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στην Ελλάδα. Στο: Μαρβάκης, Α., Παρσάνογλου, Δ. & Μ. Παύλου. (επιμ.). *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Ελληνικά Γράμματα, σελ.: 95-126. Αθήνα.

Δημοτικό Σχολείο στον Βόρειο Λίβανο